

VERSTEEND VERDRIET

Informele presentatie

Zondag 5 mei 2002

Ruim drie jaar geleden vertelde Eduard mij dat zijn moeder voor hem op papier heeft gezet wat zij, haar man en kinderen tijdens de Tweede Wereldoorlog als onderduikers hebben meegemaakt. Hij heeft me die tekst toen laten lezen en ik was er meteen van onder de indruk. Niet omdat het zo'n spectaculair verhaal is, maar juist omdat het dat niet is. In al zijn eenvoud is het indringend. Een moeder van drie kleine kinderen, die gedwongen wordt om twee van haar kinderen uit handen te geven, niet wetende waar ze zijn. De voortdurende angst om opgepakt te worden. De afhankelijkheid van anderen van wie de motieven niet altijd zuiver zijn.

Eduard wilde niet dat ik er iets mee zou doen zo lang zijn moeder nog leefde, omdat hij het idee had dat ze dat niet zou kunnen verdragen. Dus de tekst heeft lange tijd in mijn la gelegen. Toen zijn moeder was overleden, had hij wel de ruimte om iets met de tekst te doen en zoals Eduard me zei: omdat het Nederlands niet zijn eerste taal is en schrijven in het Nederlands hem niet gemakkelijk afgaat, wilde hij in de Nederlandse Gebarentaal haar verhaal vertellen in de hoop dat het niet wordt vergeten.

Het proces van de totstandkoming van het toneelstuk Versteend Verdriet is intensief geweest. In de eerste plaats wilde Eduard niet aan dit project beginnen zonder de instemming van zijn zusjes, Renee en Bertje. Met name Bertje is een grote steun geweest bij de totstandkoming. Leo, de neef van Eduard, heeft belangrijk materiaal aangedragen over de familie en de anti-joodse maatregelen. De onderzoeksfase heeft lang geduurd, omdat alles historisch moest kloppen en omdat we op zoek waren naar beeldmateriaal, zowel familiefoto's als historische foto's. Eduard en ik hebben het Joods Historisch Museum en het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie bezocht en daar foto's uitgezocht.

In de tweede plaats het script. Ik wilde zo min mogelijk toevoegen, het zo simpel mogelijk houden. Haar verhaal vertelt zichzelf. Uiteraard is de toneeltekst wel een bewerking van haar verhaal. Er zijn ook elementen aan toegevoegd. Ik heb gebruikgemaakt van een interview dat mevrouw Bloeme-Evers voor haar boek met mevrouw Davidson heeft gehouden. En de anti-joodse maatregelen zijn aan het stuk toegevoegd. Eduard speelt de rol van een SS'er die de maatregelen afkondigt. Ik heb die rol aan het stuk toegevoegd om er meer diepte aan te geven en de simpele tweedeling tussen dader en slachtoffer te vermijden. Ik weet dat Eduard hard heeft moeten werken om de rol van de Duitser te kunnen spelen, maar hij is er uiteindelijk in geslaagd.

Ik heb me herkend in het uitstekende stuk van Ido Abram 'Opvoeding na Auschwitz'. We hebben van hem toestemming gekregen om zijn stuk op te nemen in de lesbrief.

Sarah Muller heeft een eerste vertaling gemaakt van de toneeltekst naar de Nederlandse Gebarentaal en die vertaling is op video opgenomen. Die videoband was voor Eduard het eigenlijke script. Sarah is ook een grote steun voor Eduard geweest.

De repetities waren inspannend, zowel voor Eduard als voor mij. Vooral het uitdiepen van de verschillende rollen, Eduard zelf als verteller, de rol van zijn moeder, de rol van de SS'er en de kleinere rollen van zijn tante en de agent, riepen emoties op en het kostte tijd om die te verwerken. Het was ook een angstige periode. Eduard twijfelde tot op het laatste moment

eraan of hij wel met dit verhaal op het podium moest gaan staan, bang voor de gevolgen die dat zou kunnen hebben.

Jacques Kriek heeft een prachtig toneelbeeld gemaakt, met de kast en het scherm. Eenvoudig, maar indringend. Samen met John van Gelder heeft hij de rekwisieten voor het decor verzameld. Vrienden en familie hebben koffers geleend voor in de kast, waardoor die heel persoonlijk werd van karakter.

Jacques en Bert zijn ook kritische toeschouwers geweest en met hen heb ik een uitstekend gesprek gehad over het stuk waar ik voor de regie veel aan heb gehad.

John Neufeld heeft een lichtplan voor de voorstelling gemaakt met als kenmerk het verschil in kleur tussen de verschillende scènes en rollen, goud en blauw. John heeft voor de film het licht aangepast.

We hebben de voorstelling meer dan vijftig keer gespeeld, overal in het land. Het stuk heeft veel opgeroepen. Na een voorstelling bleef het publiek meestal doodstil zitten en het duurde zeker vijf tot tien minuten voordat mensen de zaal verlieten.

Wat me vooral aan de reacties is opgevallen is dat het verhaal jonge mensen aanspreekt. Zij hebben zich vaak voor de verhalen over de Tweede Wereldoorlog afgesloten. Te gruwelijk en ook te versleten. Ook het feit dat het verhaal in de Nederlandse Gebarentaal wordt verteld, speelt een rol. Het gebaar voor ‘vermoord’ raakt dieper dan het woord.

We hebben veel gereisd met een kleine groep: Eduard, John, Jean die het licht van de voorstelling heeft gedaan, Teja die de productie deed en ik. Een kleine groep mensen die op elkaar zijn ingespeeld en veel om elkaar geven. Ik heb goede herinneringen aan alle keren dat we in het land in een restaurant zaten, voor de voorstelling.

Ten slotte de filmploeg en de editors. De opnames waren intensief, maar ook daaraan heb ik hele goede herinneringen. Betrokken, warme en kundige mensen met wie het goed samenwerken is. Met Cees heb ik de samenstelling en regie gedaan. Ik had er niet graag alleen voor gestaan. Hij heeft mooie camerastandpunten en –bewegingen bedacht, die ik niet had kunnen bedenken. Menno heeft gezorgd voor mooi geluid en een balans tussen het geluid van Eduard en mijn voice-over.

We hebben de film gemonteerd bij de Beeldverwerkers. Het was de derde keer dat we daar hebben gewerkt. En weer met veel plezier. Karel en Marcel hebben respectievelijk het beeld en het geluid kundig, met inzet en betrokkenheid gemonteerd.

Ik heb van Eduard een zilveren ketting gekregen met een Davidsster eraan, die ik altijd droeg tijdens de voorstelling en ook tijdens de filmopnames.

Dat riep soms de vraag op of ik Joods ben. Ik heb dat altijd een opvallende vraag gevonden.

Waarom wordt die gesteld? Want of je nu Joods bent of niet, een ieder zou zich moeten vereenzelvigen met wat er is gebeurd. Iedere hond weet dat een andere hond een hond is.

Mensen zijn het vermogen om anderen als mens te herkennen soms volledig kwijt.

Ik hoop dat het verhaal van de moeder van Eduard een bijdrage zal leveren aan het herstel van dat vermogen.

Mieke Julien, Amsterdam 12 april 2002